

Een pleidooi voor „Freiräume”

A. J. BEEKMAN

Instituut voor Pedagogische en Andragogische wetenschappen aan R.U. te Utrecht

Brezinka formuleert in het juli/augustus nummer van deze jaargang van Pedagogische Studiën een nogal scherpe kritiek van 'die Pädagogik der Neuen Linke' (jrg. 1972, p. 281-302; indien er verwijzingen zijn naar dit artikel, wordt tussen haakjes slechts het cijfer van de pagina aangegeven). Zijn 'Analyse und Kritik' (281) bevat vele interessante punten, met name lijken van belang 'die anthropologische Grundannahmen' (287 e.v.). Een nuancering vanuit een meer door historisch besef geleide overweging zoals die door Wilmlink gegeven wordt, lijkt echter een zeer noodzakelijke aanvulling. Daarmee wordt immers een meer open kijk op de toekomst mogelijk. Het zou kunnen dat Wilmlink daarin heel wat beter slaagt dan Brezinka, al delen we niet de optimistische verwachtingen over de mogelijkheden van een 'sociale technologie' type 'van Beugen'. Maar, hoe dan ook, met Wilmlink meedenkend komt men tot enigszins andere conclusies als Brezinka. Toch menen we dat daarmee de zaak niet is afgedaan. Het betoog van Brezinka vertoont nl. enkele methodologische onvolkomenheden die misschien niet direct opvallen. Temeer daar niet uitgesloten is dat men het betoog leest vanuit een zeer begrijpelijke, emotionele impuls: 'eindelijk iemand die duidelijke taal spreekt en die de linkse vlerken op hun plaats zet'.

Dat sluit aan bij Brezinka's uitspraak om 'vielen gutwilligen, aber ratlosen und verschüchterten Einzelnen Orientierung und neuen Mut' (296) te geven, 'eine Intellektuelle Opposition gegen die revolutionäre Unterwanderung unseren demokratischen Staatswesens zu sammeln' (296). En dan moet men dubbel opletten: wáár men zulke zaken wil, komt het vaak voor dat 'sachliche Aussagen und offene oder versteckte Werturteile häufig unentwirrbar miteinander verknüpft' worden (Brezinka, 2, 86): 'Beschreibungen und Erklärungen wechseln mit Apellen und Beschwörungen' (Brezinka 2, 86). Dat alles nu is, lijkt ons, in Brezinka's analyse het geval. Hij maakt zich dit gemakkelijk door gebruik te

maken van de 'logica van Licht en Donker: polair denken (Barth 1, p. 218). Wilmlink zinspeelt daarop in de titel van haar artikel. Zij vat het dan op als een konflikt- en discussie-ontwikkelingsmogelijkheid van de sociale werkelijkheid. Aan dat betoog willen we niets af doen. Maar het is nuttig te zien welke methodologische bezwaren zich voordoen wanneer men een tweedeling maakt zoals Brezinka doet. Deze is er een van het entweder-oder type (Barth 1, 220). Aan de ene kant plaatst Brezinka de 'goeden', de democratische mensen: daar is wel verbetering mogelijk (297), maar het is fundamenteel de 'demokratischen Gesellschaft' (297), daar is de 'Geist der Freiheit, der *selbstkritischen* Vernunft und der Toleranz' (297) thuis. Daar heeft men 'ein wissenschaftliche, eine rationale, eine kritische Einstellung, keine dogmatische' (292). In deze 'freiheitlich-demokratischen Gesellschaftsordnung' (281) en 'wirtschaftlich gesunden . . . Industriegesellschaft' (290) bestaat nog 'emotionale Bindung an die Heimat, die Religion, das Vaterland, die kulturelle Überlieferung, die grossen Werke der Kunst und Literatur' (290). (N.B. deze voorbeelden zijn consequent uit te bouwen tot een bewijs.)

Aan de andere kant van de lijn staan de slechten, 'die Neue Linke'. Hier vinden we nog overdadiger 'waarderende' woorden; we vinden die ook daar waar eenvoudige beschrijving mogelijk, zinvol en daarmee meer rationeel zou zijn, meer in overeenstemming met 'das kritische Denken' (Brezinka 3, 197; ook 159):

De 'Schlagworte' van de 'Neue Linke' mogen democratisch klinken, zij zijn slechts dekmantel ('getarnd') (281). Zij gebruiken een 'hinterlistigen' (289) taktiek. Hun ideeën maken deel uit van een strategie tot oprichting van een totalitaire (296) staat, waar hun absurde (296) ideeën werkelijkheid kunnen worden. Daarbij usurperen ('Usurpation' 286) ze voor hun theorie de term kritisch, en deze kritische pedagogen zijn sexueel niet te vertrouwen:

ze zijn niet 'zurück-geschreckt' voor 'Sexualspielen zwischen Kindern und Erwachsenen' (292) en bij de vorming van de geëmancipeerde persoonlijkheid geven ze 'der ungehemmten sexuellen Betätigung zentrale Bedeutung' (295, cursivering is van Brezinka!).

Het tweeslachtige van de tekst is dat deze dichotomie door Brezinka wordt afgewezen waar hij zegt dat er vloeiende overgangen zijn (286); op een andere manier wijst hij het af als er vastgesteld wordt dat 'die Neue Linke' een verzamelnaam is voor uiteenlopende groepen (282). Maar steeds wordt de tweedeling weer opgeroepen overal waar onbekommerd, en met onaangenaam klinkende woorden, gesproken wordt over de mening van 'die neue Linke' (passim!). (Hoe weinig wetenschappelijk in dit soort konteksten dit soort taalgebruik is, leze men na bij E. M. Barth, o.a. 2, 35 over 'de typische S is P'.)

Zo vindt men eerst een onderscheid van 'kritische Pädagogik' en 'die Neue Linke' maar later valt dat weer (grotendeels?) weg. Via het begrip emancipatie (268, onder aan) worden ze weer gekoppeld. Het zou misschien na nauwkeurige tekstanalyse wel op een rij te zetten zijn (met neo-marxistische enz.), ware het niet dat (op p. 287) dan volgt dat het in het individuele geval moeilijk vast te stellen is wat 'neo-marxistische Überzeugung, was liberales Ideogut in pseudo-marxistischem Sprachgewand und was bloß oberflächliche Anpassung an eine für zukunfts-trächtig gehaltene Modeströmung ist' (287). Wie geen neo-marxist is, wordt zonder schijn van bewijs tot opportunist verklaard. We verwonderden er ons over een auteur als bijv. W. Klafki en onder te vinden (slechts een voorbeeld!) Zou de auteur dat menen? Wel zeker, want in het vervolg bij de 'Aussagen über die Ziele der Erziehung' wordt hij opnieuw genoemd. Geciteerd wordt (287) een tekst waarin Klafki n.b. uitdrukkelijk zegt dat zijn kritische theorie 'befragt alle Gesellschaften - heute etwa die spätkapitalistischen wie die sogenannten sozialistischen' (Klafki, 265). Moeten we hem dan rekenen tot de volgende groep 'Der politische Hintergrund und die praktischen Konsequenzen dieser pädagogischen Ideen sind vermutlich den meisten ihrer Anhänger nicht klar' (296)? In elk geval tot de 'Mitläufer' (293), die het met de democratie eerlijk menen!

Het is duidelijk dat met dit soort kunstgrepen de these van Brezinka onweerlegbaar wordt. Alles wordt toegeduid naar het 'samenhangende complot': 'Alles, was die neue Linke tut, hat den Zweck eine

solche Revolution vorzubereiten' (282) is 'Vorbereitung der Machtübernahme' (295) 'Bestandteil einer Strategie' (296). Deze veronderstelling vormt het kader voor deze 'typologiserende karakterologie' (Barth 2, 35) welke niet meer van onze tijd is. Waarschijnlijk politiek niet meer van onze tijd, nog waarschijnlijker niet van onze methodologie, die toch niet dogmatisch maar empirisch wil zijn. Hoe 'leeg' de algemene politieke 'raam'-beschouwing (211, deels ook 296-297) is, blijkt o.a. hieruit dat het betoog met slechts geringe wijzigingen evengoed op de rechtsradikalen van toepassing zou kunnen zijn. Men wijzige dan bijv. 'sinds enige jaren' in 'sinds de oprichting van de B.R.D.', de slagwoorden zouden meer 'volks' klinken maar alleszins te rechtvaardigen zijn als 'recht op Heimat' enz. Wel zou men er goed aan doen wat meer empirische aankleding te geven, bij de Massamedia zou het betoog empirisch te vullen zijn met de oplage-cijfers van de Springer-pers, men zou de scholingscentra waarvoor mensen als F. J. Strauss spreken, moeten noemen, het ledental van de C.S.U. enz. Maar nogmaals zulk een beschouwing zou o.i. niet juist zijn!

Zulk een beschouwing is te gevaarlijker, waar zij verbonden is met niet gepreciseerde beschuldigingen en te royale uitnodigingen aan politici om in te grijpen. Er zullen best misstanden zijn. Men noeme dan man en paard. Maar met ingrijpen weze men o zo voorzichtig.

De schrijver van deze tekst heeft nogal wat bezwaren tegen confessionele en tegen marxistische opvoedingswetenschappers, maar is desondanks van mening dat we gebaat zijn met 'Freiräume' waar we met elkaar blijven spreken: gelovigen (van rechts en van links) met ongelovigen.

E. M. Barth: Enten - Eller, De logica van Licht en Donker, *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor wijsbegeerte*, 62e jaargang, afl. 4, 1970, 217-240
Idem: *Evaluaties*, Assen, 1972

W. Brezinka: Die Pädagogik der Neuen Linke, Analyse und Kritik, *Pedagogische Studien*, jaargang 49, nr. 7, 1972, 281-302

Idem: Die Krise der wissenschaftlichen Pädagogik im Spiegel neuer Lehrbücher, *Zeitschrift für Pädagogik*, Jahrgang 13, Heft 1, 1966, 53-88

Idem: *Von der Pädagogik zur Erziehungswissenschaft*, Weinheim-Berlin-Basel, 1971

W. Klafki e.a.: *Erziehungswissenschaft, Eine Einführung* (Funk-Kolleg), Band 3, Frankfurt, 1972